

Nadnacionalni karakter internetskih enciklopedija

Zdenko Jecić

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

SAŽETAK: U protekla tri stoljeća suvremenih enciklopedija tradicionalna su tiskana djela obično bila usmjerena određenom području na kojem su bila raspavčavana. O tome je području u velikoj mjeri ovisio odabir tema relevantnih za obradu, kao i širina i način te obrade, pa se ono javlja kao jedan od čimbenika koji pojedinim tradicionalnim enciklopedičkim djelima daju, u većoj ili manjoj mjeri, lokalizirani, regionalni ili nacionalni karakter.

S druge strane, objavom enciklopedičkih djela na internetu, kao svesvjetskoj komunikacijskoj mreži, zbog suštine toga medija granice pojedinoga distribucijskoga područja postaju znatno »mekše«, a rastuće internacionalno čitateljstvo tih djela nameće potrebu pomaka u smjeru njihova nadnacionalnoga karaktera.

Štoviše, imajući u vidu sve bolje odlike internetskih sustava za prevodenje, može se očekivati da se krug internacionalnih korisnika enciklopedija širi izvan jezičnih granica. Zato, kao i zbog čestog apostrofiranja enciklopedija kao organiziranoga skupa informacija, vrlo pogodnoga za osnovu razvoja weba nove generacije, tzv. semantičkoga weba, internetske enciklopedije imaju perspektivu prerastanja u platforme za međunacionalno i nadnacionalno kulturno povezivanje.

Ključne riječi: *internetske enciklopedije; tiskane enciklopedije; nacionalna enciklopedička djela*

Uvod

Sve donedavno riječ enciklopedija asocijala je samo na luksuzno uvezano, višesveščano tiskano djelo koje pisanom riječju, na sažet način, izlaže cjelokupno svjetsko znanje. Od takve se enciklopedije nadalje očekivalo da se sastoji od sustavno nizanah članaka, koje su pisali najveći stručnjaci iz pojedinih područja, a uredili visokoobrazovani stručnjaci za pripremu takvih izdanja, poštujući osnovne enciklopedičke principe.

Sveopćom primjenom računala, informacijske i komunikacijske tehnologije, unazad nekoliko desetljeća u enciklopedici su se počele događati promjene. Tako je uvođenje računala i odgovarajuće podrške u redakcije enciklopedija u znatnoj mjeri olakšalo rad s golemim količinama podataka, dok je prijenos enciklopedičkih djela u elektronički oblik olakšao njihovu distribuciju i korištenje, dodajući im mogućnost multimedijalnosti, interaktivnosti i obogaćivanja dodatnim sadržajima. Javljaju se i internetske enciklopedije kao profesionalni ili amaterski uradci kojima se danas najčešće pristupa potpuno besplatno.

I dok je prelazak na nov medij prema nekim procjenama donio samo promjene tehničke naravi, prema mišljenju drugih, a koje se zastupa i u ovome radu, promjene u enciklopedici suštinske su naravi i iz korijena mijenjaju i sama enciklopedička djela i enciklopedički rad na njima. To će se stajalište u ovom radu elaborirati na jednom od aspekata po kojima se internetske enciklopedije razlikuju u odnosu na tiskane prethodnice, a to je znatno širenje kruga njihovih čitatelja.

Krug čitatelja enciklopedija uvjetuje veću usmjerenost prema temama vezanima uz određeno područje, regiju ili naciju. Naime uobičajeno je da enciklopedička djela, brinući se o zadovoljenju potencijalnih korisnika, opširnije obrađuju one teme koje bi te korisnike mogle zanimati, te da se dotiču detalja od njihova interesa. Kako se kod pripreme tradicionalnih, tiskanih djela unaprijed procjenjuje kojem su prostoru, tržištu, odnosno krugu korisnika namijenjena, prirodno je da su ta djela vezana za određeno područje. Pokazatelj toga je i praksa da se prilikom prijevoda neke strane enciklopedije i njezine pripreme za novo tržište sadržaj dopunjuje nacionalnim temama¹.

Navedeno se posebno očituje kod regionalnih ili nacionalnih enciklopedija, koje su ponajprije prilagođene zadovoljavanju nacionalnih enciklopedičkih potreba. Nerijetko ih sastavljaju autori koji dolaze iz istoga, ograničenoga kulturnoga kruga, a usmjerene su sasvim određenom, ograničenom području distribucije, što je napose slučaj kod enciklopedija pisanih na »malim«, neglobalnim jezicima, potencijalni korisnici kojih su mahom stanovnici područja na kojem se taj jezik govori.

S druge strane, širenje kruga korisnika internetskih enciklopedičkih djela izvan regionalnih i nacionalnih granica, usporedno sa širenjem kruga onih koji participiraju i surađuju u njihovu razvoju, usmjeravaju ih nadnacionalnom, odnosno univerzalnom ili globalnom karakteru i odabiru relevantnih tema.

¹ Prilikom prijevoda i pripreme dječje *Dokeo enciklopedije* za hrvatsko tržište dodan je čitav niz sadržaja vezanih uz hrvatsku povijest, velikane i sl. (*Dokeo: enciklopedija za nove generacije: 9–99 godina* / autori teksta Philippe Dubois ... [et al.]; s francuskoga prevele Divina Marion, Ana Babić; urednica Miroslava Vučić; Zagreb: Školska knjiga, 2010).

1. Od nadnacionalnog do nacionalnog i natrag

Karakter enciklopedijskih djela kroz povijest ponešto se mijenjao: od srednjovjekovnih djela na latinskome jeziku, preko djela obilježenih prosvjetiteljskim univerzalizmom, te djela izrazito nacionalnoga karaktera, sve do ideja o univerzalnoj svesvjetskoj enciklopediji, svima dostupnoj uz pomoć tehničkih rješenja, koja su na posljetku doživjela realizaciju u vidu interneta i internetskih enciklopedija.

U protoenciklopedijskom razdoblju srednjovjekovlja enciklopedička su djela u pravilu bila pisana latinskim jezikom², koji s jedne strane, kao službeni jezik Zapadne crkve, djelomično ograničava uporabu tih djela na vjerske zajednice, a s druge strane, kao univerzalni jezik srednjovjekovne književnosti, znanosti, školstva i javne uprave te obrazovanih, pismenih ljudi zapadne civilizacije, tim djelima omogućuje širenje izvan jezičnih granica.

Prva enciklopedička djela pisana na nacionalnim jezicima bili su prijevodi i kompilacije latinskih tekstova³. Prvu izvorno nelatinsku enciklopediju predstavljalo je djelo *Li livres dou trésor* (*Knjige riznice*; 1262–66) talijanskoga pisca Brunetta Latinija. Kako se Latini nastojao obratiti širem pučanstvu, napose građanskim, neklerikalnim krugovima, pisao je francuskim jezikom. Zahvaljujući popularnosti, to je djelo postalo predloškom za više enciklopedija na nacionalnim jezicima u Francuskoj i Europi.

Važan događaj koji je omogućio da knjiga postane masovni medij bio je izum tiskarske preše J. Gutenberga 1436., čime je započelo razdoblje u kojemu su mnoga dotadašnja rukom pisana enciklopedička djela doživjela tiskana izdanja, te je utrt put snažnijem širenju novih enciklopedija među širim slojevima pučanstva.

Razdoblje prosvjetiteljstva XVII. i XVIII. st., veličajući najšire znanje i poduku pojedinca kao ideale, donijelo je revolucionarne promjene u enciklopedičkoj djelatnosti. Enciklopedije su pisane na materinjim jezicima, a ne na latinskom, pa se krug čitatelja širi. Daljnjim razvojem tiskarstva, a napose knjižarstva i nakladništva, enciklopedije i enciklopedika sve više postaju tržišni pothvati na kojima se može dobro zaraditi. U tom se razdoblju javljaju glasovita Chambersova *Ciklopedija*⁴ (1728), Zedlerov *Leksikon*⁵ (1732–50) te *Francuska enciklopedija*⁶ (1751–72), koja je za enciklo-

² Primjerice najznačajnije enciklopedičko djelo do pojave velikih prosvjetiteljskih enciklopedija bilo je *Speculum Maius* (*Veće zrcalo*), koje je na latinskom sastavio dominikanac Vincent od Beauvaisa 1244., a prvo tiskano izdanje datira iz 1472–76.

³ Takva su djela bila lucidari, nastali na osnovi *Elucidariuma*, djela što ga je početkom XII. st. sastavio Honorije Augustodunski.

⁴ *Cyclopaedia or an Universal Dictionary of Arts and Sciences*. London: Ephraim Chambers, 1728.

⁵ *Grosses vollständiges Universal-Lexikon Aller Wissenschaften und Künste*. Leipzig: Johann Heinrich Zedler, 1732–50.

⁶ *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. Paris: A. le Breton, M.-A. David, L. Durand, A.-C. Briasson, 1751–80.

pediku ključno djelo, oličenje univerzalnosti i posebno apostrofirana u Diderotovu predgovoru (*Prospectus*) *Enciklopedije*, u kojem se kaže kako enciklopedija treba pružiti cjelovitu sliku napora ljudskoga duha na svim područjima i u svim stoljećima.

Iako nastala u istom razdoblju, *Britanska enciklopedija*⁷ suprotnog je karaktera od francuske, a prvo joj je izdanje izišlo 1768–71. Iako je do trećeg izdanja (1788–97) *Britannica* dosegla visoku profesionalnu razinu, njezin se konzervativan karakter može iščitati iz običaja posvećivanja *Enciklopedije* britanskome monarhu. Osim konzervativizmom, *Britannica* se ističe ideološkom ulogom širenja britanskih vrijednosti diljem svijeta, pa se profilirala kao djelo izrazito nacionalnoga karaktera, o čemu svjedoči i njezin naziv. Pojava *Britannice* ujedno uvodi enciklopediku u razdoblje enciklopedija nacionalnog karaktera koje trebaju služiti nacionalnoj kulturi, bilo da poput *Francuske enciklopedije* na nju prenose univerzalne vrijednosti, bilo da poput *Britannice* njezine vrijednosti prenose kao univerzalne.

U XIX. i početkom XX. st. i drugi europski narodi dobivaju svoje velike enciklopedije, uglavnom obilježene nastojanjem da potvrde nacionalnu državu i njezinu samostalnost.

Nasuprot izrazito nacionalnomu karakteru, koji je naročito obilježio enciklopedička djela prve polovice XX. st., u istom se razdoblju javljaju ideje o organizaciji i raspačavanju umreženoga svjetskoga znanja uz pomoć tehničkih pomagala, odnosno ideje o svojevrsnoj svesvjetskoj enciklopediji koju se može tumačiti kao idejnog sljednika univerzalizma započetog *Francuskom enciklopedijom*.

Već se u prvim takvim idejama isprepleću koncepti enciklopedija oslonjenih na računalnu i komunikacijsku tehnologiju, s idejama o ostvarivanju globalne, svesvjetske mreže kojom bi cjelokupno svjetsko znanje korisnicima postalo dostupno u svakom trenutku. I današnji se internet često tumači kao utjelovljenje tih ideja.

Takav, izrazito univerzalistički karakter pristupa enciklopedici iskazan je u radovima Paula Otleta (1868–1944), zaslužnog za razvoj univerzalne decimalne klasifikacije pa ga se smatra ocem informacijskih znanosti⁸. Otletova ideja, koju je razvijao još od kraja XIX. st., zasnivala se na organiziranju središta (*Mundaneum*), gdje bi se na jednom mjestu u vidu kartica bibliotečnoga kataloga pohranile informacije o svemu što je ikad napisano ili objavljeno. Time bi svjetsko znanje bilo mapirano i umreženo te bi mu se uz pomoć kataloga moglo pristupiti. Do kraja života Otlet je dopunjavao svoju ideju izloženu 1934 (Otlet 1934), skicirajući sustav za organizaciju, vizualizaciju i diseminaciju znanja, kojemu bi svatko mogao pristupiti iz svojega

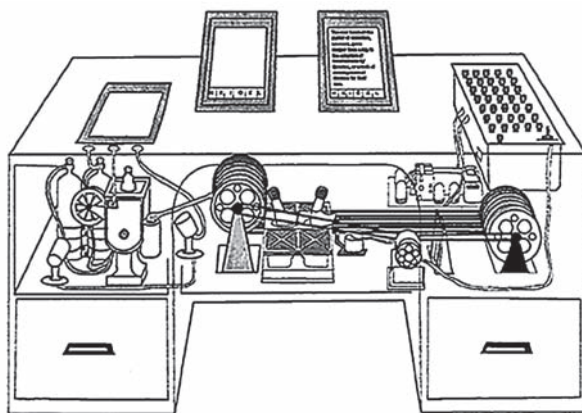
⁷ *The Encyclopaedia Britannica or Dictionary of Arts and Sciences*. Edinburgh: A. Bell, C. Macfarquhar, 1771.

⁸ Vidi npr. Rayward W. Boyd: *European modernism and the information society: informing the present, understanding the past*, Aldershot, Hants, England; Burlington, VT: Ashgate, 2008.

doma, i uz pomoć naprava, »elektronskih teleskopa« te radijske veze, »radiotelefoto-grafije«, dohvatiti željenu informaciju iz »zajedničkoga mozga«.

Sličan pristup iznio je engleski pisac znanstvene fantastike Herbert George Wells 1937. u eseju *World Brain: The Idea of a Permanent World Encyclopedia* (Wells 1937), u kojemu se zalaže za uspostavljanje svjetske enciklopedije koja bi rasla i mijenjala se te bila slobodno dostupna svakom čovjeku. Takva bi enciklopedija, prema Wellsovoj ocjeni, trebala pridonijeti uspostavi svjetskoga mira.

Svoju viziju o svojevrsnoj preteči interneta iznio je i Vannevar Bush, direktor američkoga ureda za znanstvena istraživanja i razvoj, pod kojim je radilo 6000 najvršnjih znanstvenika na primjeni znanstvenih otkrića za vojne potrebe (Bush 1945). Bush smatra da bi se nakon rata znanstvenici trebali okrenuti omogućavanju bolje dostupnosti prethodno skupljenoga znanja. Ta bi se dostupnost trebala ostvariti uz pomoć *Memexa*, osobnoga pomagala elektronički povezanoga s knjižnicom, u kojem bi pojedinac na mikrofilmove pohranjivao sve svoje knjige, zapise i razgovore, a kojima bi, zahvaljujući mehaniziranosti i sustavu indeksiranja, mogao pristupiti u trenu, što bi predstavljalo sasvim nov oblik enciklopedije (slika 1).

Slika 1. Grafički prikaz zamisli V. Busha o stroju *Memexu*

Ubrzo nakon razvoja elektroničkoga računala počela se javljati ideja o njegovoj primjeni na enciklopedije. U kratkom eseju, objavljenom 1963., Herbert Bohnert i Manfred Kochen (Bohnert, Kochen 1963) uočili su da računalna revolucija dovodi do preispitivanja enciklopedijskoga koncepta. Zamislili su jednu glavnu, svjetsku enciklopediju, koja bi bila pristupačna uz pomoć računalne i komunikacijske tehnologije. Također su predvidjeli mogućnost stalnoga obnavljanja i usavršavanja sadržaja, a kao rješenje za opsežan posao oko enciklopedije predložili su stalnu suradnju (kolaboraciju) između uredništva, tehničkoga osoblja i znanstvene zajednice.

Njihov je koncept kasnije razvio Kochen (1972) idejom o svjetskoj informacijskoj sintezi i enciklopediji WISE (World Information Synthesis and Encyclopedia), pri čemu je pozivao humaniste, obrazovne djelatnike, političare, studente i druge na sudjelovanje.

Ideju okupljanja dokumenata u jednu veliku knjižnicu, u kojoj svatko može pohraniti bilo kakve dokumente koji bi bili trenutno dostupni i međusobno povezani vezama, konačno je definirao Ted Nelson u svojem konceptu hiperteksta (Nelson 1965), omogućujući time razvoj interneta i njegova najvažnijega servisa WWW, koji su početkom 1990-ih poprimili svoje današnje obličje, utjelovivši težnje o svesvjetskoj me repozitoriju znanja dostupnoga svakome. Do 2000-ih internet je postao jedan od glavnih medija današnjice na kojem je, među ostalim, objavljeno i mnoštvo enciklopedičkih djela.

Kao pokušaj realizacije nastojanja da se na jednom mjestu okupi i sažme cjelokupno svjetsko znanje, 2001. pokrenut je projekt *Wikipedije*, zasnovan na ideji suradnje (kolaboracije) njezinih korisnika, koji dobrovoljno (volonterski) šalju nove priloge i uređuju postojeće. *Wikipedija*, kao višejezična internetska enciklopedija otvorenoga pristupa, objedinjuje 287 međusobno povezanih enciklopedija na pojedinim jezicima⁹. Ubrzo nakon pokretanja *Wikipedija* je pridobila veliku popularnost te zanimanje korisnika za slanje priloga. Tako je već nakon prvih mjesec dana imala 1000 članaka, nakon osam mjeseci 10 000 članaka, a u travnju 2008. njezini su članci na svim jezicima premašili 10 milijuna¹⁰, što ju čini najvećim enciklopedijskim djelom na internetu, ali i uopće.

2. Mehanizmi internacionalizacije internetskih enciklopedija

Na internetu danas postoji velik broj enciklopedičkih djela, koja se i prilično razlikuju. Neka od njih, npr. digitalizirana povijesna ili arhivska djela, nemaju sve odlike naprednijih djela.

Stoga se u smislu ovoga rada, pod internetskim enciklopedijama podrazumijevaju one elektroničke enciklopedije objavljene na internetu koje predstavljaju trajne projekte koji se svakodnevno nadopunjavaju i ažuriraju, koje su slobodnoga (besplatnoga) pristupa te poluotvorenoga ili otvorenoga tipa, odnosno koje omogućavaju kolaboraciju korisnika u vidu priloga koji se objavljuju uz prethodnu provjeru, ili bez nje.

⁹ Podatci za kolovoz 2012. Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Wikipedias (pristupljeno 2. X. 2013)

¹⁰ *Wikipedia Hits Milestone of Ten Million Articles Across 250 Languages*, San Francisco: Wikimedia foundation Press releases, 28. III. 2008. (URL: http://wikimediafoundation.org/wiki/Press_releases/10M_articles; pristupljeno 2. X. 2013)

Iz dosad izloženoga vidljivo je da su internetske enciklopedije, pa i sam internet proistekli iz ideje o sveobuhvatnoj, svesvjetskoj enciklopediji, pa bi se moglo smatrati da su one već po svojoj naravi univerzalne i nadnacionalne.

No osim tih, »genetskih predispozicija«, uzroke internacionalnoga karaktera suvremenih internetskih enciklopedija treba tražiti u četirima glavnim mehanizmima: dostupnosti, nadvladavanju jezičnih razlika, kolaborativnosti i mogućnosti simultanoga pristupa različitim obradama iste teme.

2.1. Dostupnost

Prva od odlika internetskih enciklopedija, napose onih slobodnoga, besplatnoga pristupa i korištenja, a koja bi se mogla navesti kao razlog njihova internacionalnoga karaktera, jest njihova dostupnost, tj. mogućnost da ih slobodno rabi neizmerno velik broj korisnika diljem svijeta.

Broj korisnika tradicionalnih, tiskanih enciklopedija uglavnom je ograničen na broj prodanih primjeraka¹¹, a tek najpoznatija svjetska djela, pisana na velikim jezicima, doživljavaju znatniju prodaju i izvan matičnih zemalja. Stoga su tiskane enciklopedije usredotočene na svoje distribucijsko područje (tržište), što ih neminovno vodi svojevrsnoj usmjerenosti tom području.

S internetskim je enciklopedijama sasvim druga stvar. Njihov je broj korisnika višestruko veći od broja korisnika tiskanih izdanja, a ti korisnici dolaze iz najrazličitijih dijelova svijeta. Nemaloga je značenja i činjenica da su takva djela maksimalno demokratska, ne uvjetujući korisnicima njihovu materijalnu sposobnost, već samo računalnu i opću pismenost.

Za ilustraciju rečenog navodi se podatak da je, prema procjeni tvrtke za istraživanje posjećenosti internetskih stranica comScore¹², tijekom rujna 2013. *Wikipediju* posjetilo 116 835 000 pojedinačnih korisnika¹³, dok je samo suradnika hrvatske *Wikipedije* u studenom 2013. bilo prijavljeno 119 054¹⁴.

¹¹ Broj korisnika tiskanih enciklopedičkih djela tek je nekoliko puta veći od broja primjeraka koji su u opticaju (prodani). Naime pojedinu će enciklopediju uglavnom rabiti pojedinac i eventualno malen krug ljudi iz njegova obiteljskoga ili poslovnoga okruženja. Kako su takva djela predviđena kao supstitut odlasku u knjižnicu, a čovjek ih ima u svojem domu ili uredu, ne može se očekivati njihov veći broj korisnika iz redova posjetitelja knjižnica već i stoga što se enciklopedije kao dio referentnih knjižničnih zbirki najčešće ne mogu posuđivati i iznositi izvan knjižnica.

¹² Izvor: <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Statistics> (pristupljeno 22. XI. 2013).

¹³ Kao digresiju na ovu temu iznosim činjenicu da taj podatak najbolje demantira mišljenja kako je enciklopedika u recesiji, a enciklopedije nisu više nikome potrebne; pitanje je samo kakve su nam to enciklopedije potrebne?

¹⁴ Izvor: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Posebno:Statistika> (pristupljeno 22. XI. 2013).

O iznesenoj problematici jednako zorno govore podatci o posjećenosti internetskih enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. Portal znanja *enciklopedija.lzmk.hr*¹⁵ obuhvaća više digitaliziranih zavodskih izdanja, a zasnovan je na *Hrvatskom općem leksikonu*, odnosno *Hrvatskom obiteljskom leksikonu*¹⁶. Taj je opći leksikon, s umjereno pojačanom nacionalnom sastavnicom, kao jedno od tržišno najuspješnijih zavodskih izdanja u tiskanom obliku doživio nakladu od desetak tisuća primjeraka. S druge strane, internetska je inačica u razdoblju srpanj 2009. – svibanj 2011. zabilježila milijun posjeta korisnika¹⁷, dok je prema drugoj vrsti statistika koju vodi Google Analytics, u razdoblju 20. I. 2010. – 5. X. 2011., portal imao 70 244 pojedinačnih korisnika.

O transformaciji uloge toga leksikona prilikom prelaska na nov medij najbolje govori podatak da je njegova tiskana inačica, ponajprije namijenjena hrvatskomu tržištu, u inozemstvo plasirana u zanemarivu postotku. Istodobno je internetska inačica u razdoblju 20. I. 2010. – 5. X. 2011., prema podacima Google Analyticsa, bila je posjećena iz 88 zemalja diljem svijeta (slika 2.), dok je udio korisnika iz pojedinih zemalja iz kojih dolazi najveći broj posjetitelja prikazan u tablici 1.

Da se takav trend nastavlja, dokazuju rezultati najnovijega praćenja korištenja internetske *Proleksis enciklopedije*¹⁸ u razdoblju 13. XII. 2012 – 24. IX. 2013. Od 221 462 posjetitelja, njih 31% dolazilo je iz inozemstva (tablica 2.).

Slika 2. Karta s prikazom zemalja korisnika portala *enciklopedija.lzmk.hr* (označene tamnijom bojom).

¹⁵ *enciklopedija.lzmk.hr*, URL: <http://enciklopedija.lzmk.hr/> (pristupljeno 2. X. 2013).

¹⁶ *Hrvatski opći leksikon: A – Ž*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1996., (sljednik leksikona JLZ-a, 1974; u suradnji s EPH izdan u obnovljenom izdanju kao *Hrvatski obiteljski leksikon* 2005).

¹⁷ Izvor: URL: <http://enciklopedija.lzmk.hr/index.aspx> (pristupljeno 13. X. 2011).

¹⁸ *Proleksis enciklopedija*, URL: <http://proleksis.lzmk.hr/> (pristupljeno 2. X. 2013).

Portal znanja <i>enciklopedija.lzmk.hr</i> (20. 1. 2010 – 5. 10. 2011)		
1.	Hrvatska	75,0%
2.	Bosna i Hercegovina	10,9%
3.	Srbija	6,1%
4.	Slovenija	1,7%
5.	Makedonija	0,9%
6.	Crna Gora	0,7%
7.	Njemačka	0,7%
8.	Neodređeno	0,6%
9.	Rusija	0,4%
10.	Austrija	0,4%

<i>Proleksis enciklopedija</i> (13. 12. 2012 – 24. 9. 2013)		
1.	Hrvatska	69,0%
2.	Bosna i Hercegovina	13,1%
3.	Srbija	8,4%
4.	Slovenija	2,3%
5.	Crna Gora	0,9%
6.	Makedonija	0,8%
7.	Njemačka	0,7%
8.	SAD	0,5%
9.	Austrija	0,3%
10.	Poljska	0,2%

Tablice 1. i 2. Udjel posjetitelja iz pojedinih zemalja u ukupnom broju posjetitelja. Podatci za prvih 10 zemalja za *Portal znanja* (gore) i *Proleksis enciklopediju* (dolje).

2.2. Jezične razlike

Iz prethodnih tablica vidljivo je da zemlje koje daju najveći broj posjetitelja iz inozemstva s Hrvatskom dijele jezičnu bliskost. Prvih šest najviše rangiranih zemlje su bivše Jugoslavije, koje uz jezičnu bliskost imaju s Hrvatskom i jedan zajednički dio povijesti, što također utječe na njihov visok plasman. Stoga se može očekivati da će neka enciklopedija biti ponajprije korištena na području na kojem je jezik kojim je pisana govorni, te da će za njezino korištenje na drugim područjima jezik predstavljati barijeru. Tako jezik postaje čimbenikom koji, posebno kod tiskanih enciklopedija

ja, ograničava njihovu uporabu na određenome području, iz čega slijedi i usmjerenost tomu području. Ovakvo je stanje posebno izraženo kod enciklopedija pisanih na malim jezicima, a nešto manje kod onih pisanih na jezicima globalne komunikacije s velikim brojem govornika.

Ipak, postupno se razvijaju rješenja automatskoga prevođenja prirodnih jezika, uz pomoć kojih bi se jezična ograničenja mogla ekonomično prevladati.

Jedno od takvih rješenja jest mrežni prevoditelj, usluga koju nudi internetski servis Google¹⁹. Ta besplatna i svima dostupna usluga simultanoga prevođenja mrežnih stranica s jednoga od 63 prirodna jezika na drugi, danas je dosegla tek djelomičnu funkcionalnost, ali se ubrzano razvija i svakodnevno poboljšava, pa se može očekivati i njezina puna uporabivost u budućnosti.

Kao primjer uporabe prevoditelja dan je prikaz enciklopedičkoga članka »torpedo«, najveće internetske kineske enciklopedije *Hudong*²⁰ (slika 3.) i enciklopedije *Britannica Online*²¹ (slika 4.), u oba slučaja u izvorniku i u prijevodu na hrvatski.²²

Slika 3. Enciklopedički članak enciklopedije *Hudong* u izvorniku (lijevo) i u hrvatskome prijevodu (desno)

¹⁹ Google prevoditelj, URL: <http://translate.google.hr> (pristupljeno 13. X. 2011).

²⁰ *Hudong*, Hoodong Technologies Co. URL: <http://www.hudong.com/> (pristupljeno 17. VII. 2011).

²¹ *Encyclopædia Britannica Online*, Encyclopædia Britannica, Inc. URL: <http://www.britannica.com/> (pristupljeno 17. VII. 2011).

²² Uz ove je primjere zanimljivo spomenuti i kako je prijevod dovoljno dobar da se može razumjeti kako se u kineskoj enciklopediji korektno spominje Ivan Lupis kao izumitelj torpeda, dok se u *Britannici* spominje samo Robert Whitehead, što je zoran prikaz odnosa između objektivnoga, globalnoga i nacionalnoga pristupa.

Slika 4. Enciklopedički članak enciklopedije *Britannice Online* u izvorniku (lijevo) i u hrvatskome prijevodu (desno)

Osim mogućnosti koje nude univerzalni mrežni prevoditelji, postoji i niz drugih mogućnosti koje se mogu ugraditi u internetske enciklopedije i tako pomoći većoj preciznosti prilikom prevodenja. Jedna je od takvih mogućnosti višezječni pojmovnik ili tezaurus, koji predstavlja svojevrsan ručno rađen indeks naslova članaka i drugih naziva pojmova obrađenih u djelu koji su prevedeni na druge jezike.

3.3. Kolaborativnost

Jedna od glavnih odlika današnjih naprednijih internetskih enciklopedija jest kolaborativnost, tj. mogućnost korisnika da participira u razvoju djela postavljanjem novih ili popravljanjem postojećih članaka i drugih enciklopedijskih sadržaja. Kolaborativnost se javlja kod internetskih enciklopedija otvorenoga tipa, kod kojih i anonimni korisnici mogu dobrovoljno slati priloge koji se automatski objavljuju, te kod enciklopedija poluotvorenoga tipa, kod kojih prilozi pod pravim imenom registriranih korisnika prije prihvaćanja i objave prolaze provjeru i odobrenje stručnjaka. Ostale internetske enciklopedije zatvorenoga tipa, koje korisnicima omogućuju komunikaciju s uredništvom preko e-maila, imaju tek rudimentarne kolaborativne odlike.

Predvodnik u kolaborativnosti svakako je na njoj zasnovana *Wikipedija*, no unazad nekoliko godina i profesionalni se internetski uradci enciklopedičkih kuća opremaju tom funkcionalnošću. Iako je kolaborativnost kod enciklopedija otvorenoga tipa moguć izvor vandalizama i netočnosti, istraživanja kvalitete sadržaja engleske *Wikipedije* pokazala su drukčije rezultate od očekivanih²³, svrstavajući tu kvalitetu približno na istu razinu s *Britannicom*. Naime, osim što osigurava stalan rast opsega i pokrivenost tema internetskih enciklopedija, kolaborativnost se javlja kao iznimno

²³ Vidi Giles, Jim: *Internet encyclopaedias go head to head*, *Nature*, 12(2005) 438, str. 900–901.

važan mehanizam kojim se, napose kod enciklopedija s velikim brojem korisnika, osigurava vrlo brzo otklanjanje pogrešaka, netočnosti i neobjektivnosti u postojećim člancima.

Kao mjera za objektivnost i kvalitetu članaka *Wikipedije* često se ističe prosječan broj uredničkih zahvata u člancima te prosječan broj pojedinačnih urednika koji uređuju članke²⁴.

Prema podacima sa stranice na kojoj se vodi službena statistika za englesku *Wikipediju*²⁵, prosječan broj uredničkih zahvata po članku krajem 2013. bio je 21,08, dok je kod hrvatske *Wikipedije*²⁶ u istom razdoblju taj broj bio 11,12.

Kolaborativnost, kao učinkovit mehanizam ispravljanja pogrešaka i dopune članaka potpunim podacima, pridonosi nadnacionalnom karakteru enciklopedija. Zahvaljujući kolaboraciji, zajedno sa širenjem kruga korisnika, krug suradnika internetske enciklopedije i svih onih koji participiraju u njezinu razvoju može se širiti i izvan ustaljenih kulturnih granica.

2.4. Mogućnost simultanoga pristupa različitim obradama iste teme

Posljednja u nizu funkcionalnosti internetskih enciklopedija koje pridonose njihovu nadnacionalnom karakteru jest mogućnost simultanoga pristupa različitim obradama iste teme. Ta je mogućnost podržana od samog početka internetske enciklopedije *Wikipedije* i može se smatrati jednim od glavnih uzroka *Wikipedijina* globalnoga karaktera.

Naime *Wikipedija* je zamišljena kao organiziran skup enciklopedija pisanih na različitim jezicima, pa otud i razvijanih u različitim zajednicama korisnika i suradnika, uglavnom povezanih nacionalnom pripadnošću. U studenom 2013. *Wikipedija* je pokrivala 287 jezika²⁷.

Simultani pristup različitim obradama iste teme, od kojih svaka može imati drugačije, nacionalno viđenje teme, u konačnici nepristrano omogućuje bilo kojem korisniku da stvori vlastiti sud o njoj, utjelovljujući tako krajnji ideal nadnacionalne enciklopedije. Određene probleme pritom mogu stvarati jezične različitosti, o nadvladavanju kojih je u ovom radu već bilo riječi.

²⁴ Vidi Voß, J.: *Measuring Wikipedia*. // Proceedings of the 10th International Conference of the International Society for Scientometrics and Informetrics / uredili: P. Ingwersen; B. Larsen, Stockholm: Karolinska University Press, 2005, str. 221–231.

²⁵ Izvor: URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Special:Statistics> (pristupljeno 22. XI. 2013).

²⁶ Izvor: URL: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Posebno:Statistika> (pristupljeno 22. XI. 2013).

²⁷ Izvor: URL: http://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias (pristupljeno 22. XI. 2013).

Na sličnoj je osnovi počivala zasad nerealizirana ideja o *Europediji*, kao skupu povezanih nacionalnih europskih internetskih enciklopedija²⁸. Iako zasnovana na premisi o važnosti nacionalnih enciklopedija i važnosti očuvanja europske multikulturalnosti, *Europedija* je bila projekt izrazito nadnacionalnoga karaktera, kojim se nastojala izgraditi sveeuropska i globalna, trajno ažurirana internetska enciklopedija slobodnoga pristupa, koja bi se sastojala od povezanih članaka nacionalnih internetskih enciklopedija. To znači da bi osnovna funkcionalnost takve enciklopedije omogućavala simultan pristup člancima nastalima u različitim kulturnim i nacionalnim miljeima, koji obrađuju istu temu. Takva bi se funkcionalnost ostvarila izgradnjom zajedničkoga Europskoga enciklopedijskoga pojmovnika (European Encyclopedic Nomenclature, EEN), koji bi osiguravao povezanost istovjetnih članaka, a za koji se u sljedećim fazama projekta predviđalo da preraste u višejezični tezaurus (European Multilingual Encyclopedic Thesaurus, EMET), odnosno tražilicu (European Encyclopedic Search Engine, EESE). Jezična ograničenja prevladala bi se djelomičnim prijevodom članaka koji bi obavljali prevoditelji angažirani od matičnih sastavnica, te automatskim (strojnim) prevođenjem.

Zaključak

Prelaskom na nov medij, područje odakle dolaze korisnici internetskih enciklopedija postupno se širi izvan nacionalnih granica, što je, zajedno s višestruko većim ukupnim brojem korisnika, važna promjena u odnosu na tradicionalne, tiskane enciklopedije. Zahvaljujući novim informatičkim mogućnostima takve enciklopedije mogu poprimiti multikulturalni i nadnacionalni karakter.

Tu činjenicu trebali bi imati na umu svi oni koji sudjeluju u procesu kreiranja internetskih enciklopedija, od autora tekstova, urednika i jezičnih urednika, do administratora s većim ili manjim ovlastima upravljanja sadržajem. Njihove bi se aktivnosti trebale rukovoditi stalnim praćenjem broja korisnika iz pojedinih zemalja i posjećenosti pojedinih članaka, te u skladu s time posvetiti više pozornosti (opsega) člancima koji su češće posjećeni, brinuti o njihovu pravodobnom i stalnom ažuriranju.

Također, valjalo bi raditi na stalnom uvođenju i usavršavanju tehničkih i informacijskih rješenja, kojima bi se prevladavale jezične prepreke, a kakva su primjerice višejezični rječnici, tezaursi i indeksi, čime bi se u potpunosti ostvario ideal nadnacionalne enciklopedije.

²⁸ Martinović, Vedrana: *Enciklopedije oko stola*, *Studia lexicographica*, 1(2007) 1(1), str. 275–282.

TRANSNATIONAL CHARACTER OF WEB ENCYCLOPAEDIAS

Zdenko Jecić

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography

ABSTRACT: In the past three centuries of modern encyclopaedias, some published works were usually directed towards a specific area (market) where they were distributed (sold), which largely depended on the language in which they were written. In spite of a declared objectivity and comprehensiveness, the choice of themes relevant to the treatment, as well as the scope and the method of that treatment depended on that area. Therefore, most of the traditional encyclopaedic works have, to a lesser or greater degree, a national character.

On the other hand, by publishing encyclopaedic works on the Internet as a world-wide communication web, because of the essence of that media, boundaries of a specific area of distribution become significantly “softer”, and those works receive a transnational character.

As confirmation to this thesis, one can look at statistical analyses of the number of visits to web encyclopaedias of the Miroslav Krleža Institute of Lexicography. 25% of users from abroad visited the Portal of Knowledge (Portal znanja) in the given period of a single year, while the latest research of the number of visits to the Prolexis Encyclopaedia (Proleksis enciklopedija) shows 31% of international users. Among them, most were from countries that share a linguistic closeness with Croatia: Bosnia and Herzegovina, Serbia, Slovenia, Macedonia, and Montenegro.

Such data is unattainable for printed works, so the editors of web encyclopaedias have to take into account the international structure of their users.

Moreover, taking into account improving qualities of web translators, it is to be expected that linguistic closeness, as the remaining limiting factor of the circle of web encyclopaedias users, is slowly losing its significance, while the circle of international users of encyclopaedias is still expanding. For that reason, as well as for often apostrophizing encyclopaedias as an organized collection of information which is suitable for the basis of the development of next-generation web, the so-called semantic web, web encyclopaedias have a significant perspective of becoming platforms for international and transnational cultural connecting.

Keywords: *web encyclopaedias; printed encyclopaedias; national encyclopaedic works*

LITERATURA

- Bohnert**, Herbert, **Kochen**, Manfred: The automated multilevel encyclopedia as a new mode of scientific communication, *Proceedings of the American Documentation Institute*, 10/1963, str. 269–270.
- Bush**, Vannevar: As We May Think. *The Atlantic Monthly*, (1945) 7, str. 101–108.
- Giles**, Jim.: Internet encyclopaedias go head to head, *Nature*, 12(2005) 438, str. 900–901.
- Kochen**, M.: WISE: a world information synthesis and encyclopedia, *Journal of Documentation*, 28/1972, str. 322–343.
- Martinović**, Vedrana: Enciklopedije oko stola, *Studia lexicographica*, 1(2007) 1(1), str. 275–282.
- Nelson**, Ted: The Hypertext, *Proceedings of the World Documentation Federation Conference*, 1965.
- Otlet**, Paul. *Traité de documentation. Le livre sur le livre. Théorie et pratique*, Bruxelles, 1934.
- Rayward**, W. Boyd: *European modernism and the information society: informing the present, understanding the past* / Aldershot, Hants, England; Burlington, VT: Ashgate, 2008.
- Voß**, Jakob: Measuring Wikipedia, *Proceedings of the 10th International Conference of the International Society for Scientometrics and Informetrics* / uredili: P. Ingwersen; B. Larsen, Stockholm: Karolinska University Press, 2005, str. 221–231.
- Wells**, H. George: *World Brain: The Idea of a Permanent World Encyclopedia*. Encyclopédie Française, 1937. (dostupno na URL: http://sherlock.berkeley.edu/wells/world_brain.html, 2. X. 2013).